

DVAKRÁT

Viktor Špaček: Čistý, skromný život, Host, Brno 2022, 184 s.

ČISTÉ PŘEŽÍVÁNÍ, SKROMNÍ LÚŽŘI

Jan M. Heller

Pod názvem *Čistý, skromný život* se skrývá soubor deseti povídek. Titul vzbuzuje zprvu čapkovské aluze, ale s rozhodnutím, zda oprávněně, musí čtenář počkat až na chvíli, kdy zjistí, že na celý soubor byl přenesen název jednoho ze zařazených textů (a současně může uvažovat o funkčnosti takové metonymie). Povídky nejsou nijak propojeny postavami nebo cestujícími motivy – tímto směrem, připustíme, že módním, Viktor Špaček nešel. Tím, co je spojuje, je už z vnějšího pohledu malý rozsah, v některých případech úsporný i na formát povídky. A řekněme hned, že je to ku prospěchu věci, protože z malého rozsahu zde vyplývá příkladná konciznost vyjádření. Špačkovy povídky by mohly ilustrovat otrápané rčení, že „méně je více“. Projevuje se to na mnohých rovinách stavby textů odhazováním všeho, co není pro konečné sdělení bezpodmínečně nutné.

Holdně ubral Viktor Špaček zejména na ději. Od toho se pochopitelně odvíjejí i omezení časoprostorová, obvykle na jednu scénu, zpravidla interiéru, a dobu trvání jedné vzpomínky, rozhovoru, setkání. Tady se nejedná, tady se hlavně mluví; to v oněch dialogích a vnitřních monologech se zhuštěně odehrávají celé životy i s jejich tragédiemi, patologiemi, traumaty a groteskami. Přirozeně především vztahovými. Z vnitřní perspektivy nahlížíme do různých typů dysfunkčních životů, jejichž protagonisté k sobě nemožno najít nebo už ani nehledají cestu. Tvrdíci, kteří se v nejnepravděpodobnější chvíli sesypou, holka, vedle které pro její emocionální labilitu nikdo

nevydrží, ale její poslední neprůstřelný argument zní „*ale já to tak cítím*“, stárnoucí rozbitý chlap, který hledá už jenom klid, frajírek a pařmen, jehož po době střídání partnerek konečně jedna užene a on najednou zjišťuje, že mu v mateřské roli utíká někam, kam za ní nemá šanci doběhnout, a cítí se zranitelně jako zvířátko, trouba, který se nechá využívat partnerkou, protože nevidí, co čtenáři je celou dobu křísťalově jasné, dvojice vláčená bezdětností nebo spíše nevykomunikováním vzájemného postoje k ní; chronická únava, kariérismus, který náhle nemá žádnou cenu, stárnutí, vzdalování světů, otrávenost, myšlenky na to, celé to skončit, stresové přejídání... Je toho požeňnané.

Bezprostředně a „zevnitř“ tak vzniká i to, v čem jsou povídky nejsilnější, totiž charakteristiky postav a způsobů, jak nahlížejí na svět. Postavy jsou, jak je z již řečeného zřejmé, celkem *lúžři*, ale nikoli volbou, dokonce, když se to tak vezme, kolikrát ani ne svou vinou. Jsou to oběti vlastních představ, nebo naopak neschopnosti představám (vlastním i cizím) dostát, tupé rezignace, absence schopnosti a vlastně už i ochoty něco se zpackaným životem udělat nebo ho aspoň zkusit vidět jinými očima, únavy a užvejkanosti celoživotními bitvami s partnery, příbuznými a systémem. Ano, systémem; také tato rovina, která některým povídkám v náznaku dodává společenskokritický rozměr, je tu přítomná, protože protagonisté se prostě nedokážou adaptovat na zákonitost postmileniálního kapitalismu, pokud jsou starší, anebo je neumějí pochopit, jsou-li mladší.

K tomu autorovi slouží základní stavební kameny zmíněných promluv postav: lapidární věty, které lakonicky, intenzivně, často paradoxně vyjadřují nějakou hořkou životní pravdu nebo alespoň zachycují životní pocit.

Jak se Špačkovi podařilo, že to v takové koncentraci nezni doslovně, moralisticky ani banálně, ale naprosto přirozeně? Odpověď je možná skrytá v oné úspornosti a konciznosti; autor zkrátka necítí potřebu nic doříkávat nebo vysvětlovat. Pár příkladů: „*Na řešení jsou tu odjakživa jiní lidé*“, „*Možná to bylo příliš nesouměřitelné s mým životem. Něco ve mně bylo zvyklé vnímat svět určitým způsobem a tohle vůbec nebylo schopné pochopit*“, „*Pořád jen z práce do práce, [...] nadávám s kolegy a děším se svátků a dovolených*“, „*Ale co když jste nekompatibilní se ženou svého života?*“, „*Je ovšem pravda, že jsem to asi skutečně zčásti nepřežil. Nevím ale, z jak veliké*“. Snad to pro představu o Špačkově práci s jazykem a stylem jeho postav stačí. Je ještě vhodné dodat, že tyto sentence neslouží jen zmíněné charakterizaci postav, stejnými prostředky dokáže autor – opět na neuvěřitelně malé ploše – navodit situaci překypující emocemi anebo takovou, v níž se emoce vmžiku přemysknou z pozitivních do negativních či naopak.

Titulní „*čistý a skromný život*“ je, jak se nakonec ukáže, přece jen podobná iluze jako ten Čapkův život „obyčejný“. Ten, kdo ho chce v příslušné povídce žít, je muž veskrze průměrný, který na sebe dobrovolně bere roli *toho druhého* ve vztahu s úspěšnější partnerkou, zpěvačkou, ale toto rozhodnutí, zdánlivě moudré a obětavé, oba nakonec zničí.

Kdybychom chtěli hledat intertextuální paralely dál, nabízelo by se říct, že jde o setkání Jana Balabána s Michalem Vieweghem – a ihned dodat, že je to myšleno jako pochvala: Cynická melancholie prvního jmenovaného (v jedné z posledních povídek je ostatně i jmenovitě uveden) se spojuje s analytickým a zároveň prožitým vhladem do vztahových motanic, který proslavil druhého z nich.

viktor
špaček:
čistý,
skromný
život

host

Ale nakonec to je vlastně zbytečné a nadarmo to vzbuzuje dojem, že Viktor Špaček píše „jako“ někdo. Tak to není. *Čistý, skromný život* v kontextu současné prózy ukazuje, že interiérová próza, navíc v žánru povídky, tedy epiky rozsahem drobnější, může v důsledku nabídnout barvitou a plastickou situační zprávu o trápeních, kterými trpí dnešní duše. Na rozdíl od jiných, i rozsáhlejších próz současných autorů se nesnaží vzbudit dojem, že zná terapii; zato diagnostikuje přesně. ■

PROTOŽE NA MĚ MŮŽE NĚCO DOPADNOUT, OBVYKLE NECHODÍM NA PROCHÁZKY

Josef Prokeš

Název knížky *Čistý, skromný život* by sám o sobě byl podobně tezovitý, jako když Michal David zpívá, že by chtěl růst rovně a vzhůru. Ještě než jsem ten čistý skromný život otevřel, bylo mi tedy jasné, že titul je míněn ironicky, nebo alespoň posunutě, jaksi do šišata, když už je autor ten vystudovaný sochař. Protože sochaře mám rád, obdivuji je a vážím si jich. Jenže pak jsem se v povídce „Notýsek“ – v té povídce s báječným a nečekaným koncem – dozvěděl, že Viktor Špaček (nar. 1976) je nejspíše designér. Fujtaxl, namísto poctivého sochaře designér, který „*miloval dny a večery a noci v sádrovně na pražské umprumce*“. Šetřit jej proto v téhle recenzi nebudu. Jako sochaři bych mu ledacos prominul.

Začel jsem se přesto do těch deseti povídek s chutí, což mi autor usnadnil, neboť umí čtenáře vtáhnout do svého textu ráz na ráz, bez všelijakých prologů. A nepřestal jsem až do konce; jaksi to nešlo, jaksi mě to až obzerně pudilo čist dál a dál. Možná to byla moje chyba, neboť u posledních dvou čísel jsem měl pocit, že spadl řemen, že to mělo končit titulní osmou povídkou, která je nejdelší a skvostná. Nebo aspoň ty dvě poslední přesunout někam doprostřed.

Ale popořádku. Viktor Špaček usnadnil recipientům vnímání celku tím, že všechny povídky jsou psány v ich-formě, všechny vyprávějí děj perspektivou svého protagonisty. Vševědoucí vypravěč by možná naznačil, nebo dokonce odhalil motivaci postavy, takto však hrdina ve své sebereflexi všechny ty skryté motivace, působivé detaily a bludné prameny vyjevuje zevnitř svého já, spíše je tedy zamlčuje, nežli poodkrývá. Do vzniklého prostoru si čtenář bezděky vkládá vlastní motivace, a vnímání textu tak filtruje osobní zkušeností, konfrontuje se s literární postavou.

Už při přečtení názvu knížky jsem správně vytušil, že to nikde nebude čistý, skromný život, že to naopak bude skřípat a drhnout, že to bude zasukované fuj fuj fuj. A také že

je, jenomže to spisovatel píše tak jemně kultivovaným stylem a tak uhlazeným jazykem, jako by dáma hladila svého hladkosrstého jezevčíka. Ačkoli je Viktor Špaček i básník, nikde v textu svých povídek nemíchá poezii s prózou, jsa pamětliv, že když se smíchá káva s čajem, není to už k pití (viz brněnský Folk team blahé paměti).

Na malé ploše 13 stránek úvodní povídky se toho odehraje málo, ale z toho mála si domyslíme o zobrazené rodině takřka všechno. Jak jsem již předeslal, nic z toho však není vyčrtno naplno, vše zůstává pouze v lehce načrtnutých náznacích: „*Když jsme si to večer u televize vyříkávali, zeptala se: 'Ty ses o mě báls?' a v jejích očích se něco zachvělo. Pak ale pozorně prozkoumala můj obličej a oči jí zase pohasly. 'Aha, ty ses báls, že s dětma zůstaneš sám, že jo.'*“ Odlehčená stylizace textu nad ním nechává povívat poklidný vánek, zatímco temné proudy probublávají kdesi u dna.

Ve druhé povídce s názvem „Kotva“ autor prostřednictvím vypravěčky s láskyplným vcítěním popisuje, jaké jsou některé spisovatelky s prominutím krávy. Tahle v citacemi přexponované metaforičnosti takto vnímá skutečnost skrze své přerušené psaní: „*Cítila jsem tíhu a prázdnotu a nebyla schopná udělat jediný pohyb, jako by byl prostor výtahu naplněný zmrzlou vodou. Jako dvě mouchy zalité v jantaru. Jak dlouho trvá, než výtah přejeď dvě patra? Milion let!*“ Zaujalo mě zde, jak nenápadně, avšak působivě tady Špaček pracuje s nepřímou řečí (s. 24), a pobavilo, jak o dvě strany dál spisovatelčin partner Alex strážlivě komentuje její spisbu: „*... konstatoval, že to, jak se ti dva milují, ale nemůžou k sobě přes nějakou zeď, je docela zajímavé. Jenom nevím, řekl trochu trpce, proč by měl být maniodepresivní taky ten chlap, úplně stačí, že k psychiatrovi chodí ta ženská.*“

Trochu mi to připomnělo povídky jiné lektorky tvůrčího psaní, Alexandry Berkové. (Viktor Špaček mimo jiné působí rovněž jako lektor tvůrčího psaní.) Na rozdíl od Berkové však píše Špaček povídky záměrně smutné, nepropustí do nich jediné zrno špásu, což musí být hodně obtížné. Ale přečtení jeho smutné knížky nás paradoxně nabije optimismem z toho, že sami na tom ještě nejsme tak bídně jako jeho povídkoví hrdinové. Jak

si ještě dovedeme od srdce jeden s druhým popovídat (s. 136): „*Ale tak jistěže, řekla po minutě zírání na strop.*“

Třetí povídka s názvem „Zásuvka“ je vnitřním monologem starého mládence a má parádní závěr: „*Dneska může člověk nešťastně rozvedeně padesátileté ženské přehazovat vidlema.*“ Uvedu z ní pro zajímavost působivý detail: „*Nedávno jsem sledoval takovou scénu. Vagon metra stál ve stanici, díval jsem se z okna. Najednou jsem mezi sloupy spatřil asi tak sedmnáctiletou holku. Mávala rukama a pohybovala se přískoky, jako když se skáče panák. Vtom se proti ní ukázala druhá, pohybovala se stejně. Skočily k sobě, objaly se a zaječely. Poklesly v kolenou, jako když se chce jednomu čurat, zase zaječely, podívaly se na sebe, držely se v objetí a smály se, smály a smály. Úplně mě to zarazilo. Jak se někdo může takhle ze srdce a šťastně smát?*“ Tímhle mě Viktor Špaček dostal, takhle nějak vidím svět i já sám, ale napsat bych to nedokázal.

Čtvrtá povídka s názvem „Kostěj“ je vybudována na průměru lidského a holubího hnízda ve městě. To holubí hnízdo Martin T. Pecina vypočetl na obálce knihy. Uvedu z téhle povídky střídmé přirovnání bez jakéhokoli náznaku vtípnosti: „*... občas mě napadlo, že jenom přestupuju z vagonu do vagonu ve vlaku, který nikam nejede.*“ To v jiné povídce (na s. 110) je již přírůbek na samé hraně poezie: „*Bylo hezké počasí plné křehkého předjarního slunce, ve kterém se loňské listí prohánělo mezi auty jako hejno žlutášků.*“

Z „Kostěje“ prosím ještě jedna ukázka rázu instruktivního, věnovaná mladším čtenářům: „*... ve třiceti je se sexem konec, a tak se to musí stihnout...*“ Tahle ukázka (s. 48) pokračuje textem o kondomech, což se ostýchám reprodukovat. Ale přivádí mě to na myšlenku, jaký je asi předpokládaný (vepsaný) Špačkův čtenář? Spíše mladší, jak dovozují jeho vysvětlivkou (s. 119): „*Cítíl jsem se jako člověk stížený koprofálií, psychickou nemocí, která ho nutí na veřejnosti vykřikovat sprošťárny.*“

To už jsme ale v nejdelší titulní osmé povídce, v níž autor krátkými větami čaruje depresivní atmosféru: „*Mikrovlhka hučí. Akvárium žbrblá. Pod topením sedí smrt... zabouchne za sebou zpěvačka dveře koupelny a unaveně si v slavnostních šatech sedne na*